

НАТУРАЛЬНІ ФОРМИ ДОПОМОГИ БЕЗРОБІТНИМ В УСРР У 20-Х РР. ХХ СТ.

В статті висвітлюються натуральні форми соціального захисту безробітних УСРР в період нової економічної політики.

Ключові слова: безробітні, натуральна допомога, нова економічна політика.

Відродження ринкових засад в економіці УСРР у період НЕПу супроводжувалося масовим безробіттям, яке впродовж 1920-х рр. набуло хронічного характеру. Основними видами допомоги безробітним були: грошова, за рахунок коштів страхових органів та державного бюджету; трудова, через участь безробітних у громадських роботах та колективах безробітних; натуральна, що включала забезпечення продовольством, побутовим обслуговуванням тощо. В даній статті автор ставить за мету розглянути натуральні види допомоги безробітним у 20-х рр. ХХ ст..

Означена проблема не була предметом спеціального дослідження, однак знайшла певне відображення в працях радянських дослідників, що висвітлювали історію робітничого класу [1, 2]. Серед сучасних досліджень, що торкаються цієї проблеми слід назвати праці О.А. Мельничука [3], О.М. Мовчан [4], В.Г. Шарпатога [5].

Офіційно натуральні форми соціального захисту безробітних періоду НЕПу беруть свій початок з 27 березня 1921 р., коли ВУЦВК прийняв постанову про утворення Всеукраїнської комісії з покращення побуту робітників, в тому числі й безробітних. До складу комісії увійшли представники радянських, профспілкових та господарських органів, що мали об'єднати зусилля для вирішення поставлених завдань. Основними функціями в її діяльності були: акумуляція коштів для посилення матеріального постачання робітників; активізація роботи наркоматів і установ, які безпосередньо обслуговували робітників; поліпшення житлових умов; покращення громадського харчування, облаштування громадських пралень та бань. Аналогічні комісії мали розгорнути свою діяльність в губерніях та повітах [1, с. 266].

Вже в середині 1922 р., коли безробіття досягло значних обсягів, а страхові допомоги через мінімальні розміри були малоефективними, за ініціативою місцевих органів праці та профспілок колишніх Миколаївської, Катеринославської, а також окремих повітів Олександрівської губерній розгорнули свою діяльність їдальні громадського харчування [1, с. 283]. Вагому роль для забезпечення безробітних продовольством відіграло рішення Центрального комітету допомоги голодуючим про асигнування на ці потреби 1 млн. пудів хліба для видачі його упродовж 4-х місяців. Кошти та продукти для організації їдалень відпускалися і місцевими органами влади [6, с. 121]. Лише в Одеській губернії у 1923 р. було відпущено ліміт на 5 тис. безкоштовних обідів для безробітних. В Україні у червні цього ж року мали змогу безкоштовно харчуватися 10 813 осіб [1, с. 294]. Статистика свідчить, що така форма допомоги активно використовувалася і в другій половині 1920-х рр.. Так, лише в 1927/28 р. на безкоштовні обіди для безробітних було використано 681 тис. крб., а в 1928/29 р. – 810 тис. [2, с. 61].

Розроблена профспілками система заходів натуральної допомоги безробітним була затверджена постановою РНК УСРР від 26 вересня 1922 р. В ній визначалися такі пільги для безробітних: 50%-на комунальна плата; безкоштовні комунальні послуги; забезпечення паливом нарівні із робітниками та службовцями; забезпечення безробітних та їх утриманців безкоштовною медичною допомогою нарівні із застрахованими [7, с. 748].

Широкого поширення в цей період набуло навчання і перекваліфікація безробітних з метою працевлаштування на ті підприємства, де не вистачало робітників певних професій. Для цього теж виділялися певні кошти. За підрахунками В.М. Довгопола впродовж 1926-1929 рр. в УСРР було перекваліфіковано і влаштовано на роботу майже 25 тис. безробітних [2, с. 62].

Серед інших видів натуральних допомог, що практикувалися для безробітних на початковому етапі були: організація ясел для дітей безробітних; місць в будинках дітей-підлітків; надання гуртожитків для проживання або ночівлі безробітних тощо. За вказівкою ЦК КП(б)У та РНК УСРР такі будинки мали бути створені, насамперед, у крупних містах. Вже у першій половині 1924 р. будинки для ночівлі безробітних були створені в Харкові (600 осіб), Одесі (500 осіб), Києві (450 осіб), Катеринославі (200 чол.), Полтаві (100 чол.), Миколаєві (80

осіб) та інших містах. Приміщення для вказаних цілей виділяли губвиконкоми [8, с. 176]. Проте, робітничі кореспонденти, які відвідували такі будинки були вражені їх жалюгідним станом. На підтвердження дослідниця О. Мовчан наводить уривок із Харківської газети «Жизнь рабочего»: «Неприкриті вікна, котрі зіяли проломами, брудні стіни двохповерхового будинку. Це – постійне місце ночівлі більш як двохсот осіб різного віку й професій» [9, с. 125].

Громадську ініціативу з допомоги безробітним проявили мешканці Одеси, які в лютому 1924 р. провели перший місячник по збору коштів для безробітних. З цією метою міською радою Одеси було прийнято рішення про запровадження спеціальних податків для нетрудових елементів у вигляді надбавок до квартплати, націнок на білети в кіно та театр. За рішенням Політбюро ЦК КП(б)У вказаний досвід був рекомендований і для інших губерній України. Вже у вересні-жовтні 1924 р. Черкаський округ звітував про обкладення додатковими податками домовласників і торгівців, торгово-промислових підприємств [1, с. 295].

Натуральна допомога для безробітних практикувалася і в інших містах України. Так, приміром, у 1926 р. Харківська страхова каса за свої кошти: утримувала 3 гуртожитки для безробітних, оплачувала до 1,5 тис. обідів на місяць, навчала до 700 безробітних новим професіям [10, с. 13]. Варто відзначити, що ці напрямки роботи були особливо характерні для УСРР, де вказаними послугами користувалися щомісячно близько 18 тис. осіб. Лише у 1925/26 р. на їх фінансування було витрачено 760 тис. крб. [11, с. 3]. Інколи, безробітних переселяли на інші території, при цьому на кожного безробітного страхова каса сплачувала 135 крб. [12, арк.57].

Активну роль в організації натуральної допомоги безробітним відігравали профспілки. В першу чергу вони стежили, щоб приватні власники вчасно перераховували внески до спеціального республіканського фонду допомоги безробітним. Крім того, вони брали активну участь у проведенні «місячників допомоги безробітним», під час яких проводився збір коштів, одягу, продовольства. Забезпеченню безробітних сприяли і самі робітники, які за ініціативою профспілок працювали у вихідні дні та понаднормово, перераховуючи отримані кошти до республіканського чи місцевих фондів допомоги безробітним [13, с. 99].

Отже, натуральна форма допомоги посідала чільне місце в системі соціального захисту безробітних впродовж 1920-х рр.. Щоправда її ефективність порівняно із іншими видами допомоги була менш значною. Більшою мірою це пояснювалося відсутністю державного централізованого фінансування та невідповідності її змісту новій економічній політиці, що ґрунтувалася на ринкових засадах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Диденко Г.Д. Рабочий клас України в годы востановления народного хозяйства (1921-1925). – К.: Изд-во АН УССР, 1962. – 374с.
2. Довгопол В.М. Робітничий клас України в роки соціалістичної індустріалізації (1926-1929 рр.). – Х. Вид. Харк. ун-ту., 1971. – 144 с.
3. Мельничук О.А. Соціальне страхування в радянській Україні (20 – 30-ті рр. ХХ ст.). – Вінниця: «Едельвейс і К», 2009. – 372 с.
4. Мовчан О.М. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр.. – К.: Інститут історії НАН України, 2010. – 312 с.
5. Шарптий В.Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20 – 30-ті роки ХХ ст.). – К.: Ніка-Центр, 2006. – 268 с.
6. Отчёт Южбюро третьей Всеукраинской конференции профсоюзов. – Х., 1925. – 224 с.
7. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1922. – Ст.617.
8. Отчёт о работе рабоче-крестьянского правительства Украины за 1923-24 год IX Всеукраинскому съезду Советов РК и КД. – Х.: ВУЦИК и СНК УССР, 1925. – 312с.
9. Мовчан Ольга. Проблема працевлаштування в Україні (1920-ті роки) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – Вип.15. – С. 125-135.
10. Горбачёв Ф. Помощь безработным в Харькове // Вопросы страхования. – 1926. – №13. – С.13-15.
11. Данилевский Я. Обеспечение безработных // Вопросы страхования. – 1926. – №39. – С.3-4.
12. ЦДАВО України. – Ф. 2851. – Оп. 1. – Спр. 918.
13. Олійник М.М. Діяльність приватних виробництв України та створення і удосконалення системи соціального захисту працюючих на них в 1921 - 1929 рр. – Х.: Військ. ін-т. Нац. гвардії України, 1998. – 298 с.

Прилипко Р. Д. НАТУРАЛЬНЫЕ ФОРМЫ ПОМОЩИ БЕЗРАБОТНЫМ ВУССР В 20-Х ГГ. XX В.

В статье освещаются натуральные формы социальной защиты безработных УССР в период новой экономической политики.

Ключевые слова: безработные, натуральная помощь, новая экономическая политика.

Prilipko R. D. NATURAL FORMS TO ASSIST THE UNEMPLOYED IN THE USSR IN THE 20-IES OF XX CENTURY.

The article highlights the natural form of social protection of the unemployed in the USSR during the New Economic Policy.

Keywords: unemployed, natural help, new economic policy.

УДК 369:316.343.37»1930-1935»

С. О. Білан

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ
УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 30-Х РР. XX СТ.**

У статті здійснено аналіз нормативної бази запровадження соціального страхування сільськогосподарських працівників у першій половині 30-х рр. XX ст. та механізму його реалізації з метою надання соціальної підтримки та захисту сільського населення України.

Ключові слова: українське селянство, соціальне страхування, соціальний захист.

У 30-х рр. XX ст. українське селянство стало об'єктом широкого соціально-економічного експерименту, запровадженого політичним керівництвом країни. Одночасне здійснення масової колективізації та формування колгоспно-радгоспної системи вимагало великих коштів, які радянський уряд частково компенсував шляхом економії на матеріально-побутових умовах життя сільського населення. Досвід сталінської «модернізації» сільського господарства, яка супроводжувалась розкуркуленням, розселенням хуторів, масовими депортаціями селян, полюванням на «ворогів народу», «шкідників», «саботажників» та «розкрадачів» колгоспного майна, репресіями та «чистками» сільськогосподарських працівників, катастрофічним занепадом основних галузей сільськогосподарського виробництва, негативно вплинув на діяльність органів соціального забезпечення сільського населення.

Мобілізація внутрішніх фінансових резервів з метою здійснення форсованої індустріалізації, яка ґрунтувалась на фінансово-економічній експлуатації селянства, що включала виснажливу політику хлібозаготівлі, посилення податкових стягнень з сільського населення, формування системи різних державних позик та встановлення низьких заготівельних цін на сільськогосподарську продукцію, прямо пропорційно відзначилась на системі соціального забезпечення сільського населення України, яка в 30-х рр. XX ст. була спрямована не на підвищення матеріально-побутового рівня його життя в цілому, а на ті категорії селян, які втратили працездатність. Водночас, важливість здійснення соціально-економічного реформування на селі обумовила необхідність розробки і прийняття спеціального законодавства щодо врегулювання цих відносин в Україні у передвоєнне десятиліття.

Послідовний аналіз та вивчення різних аспектів діяльності органів соціального забезпечення сільського населення України у 30-х рр. XX ст. здійснили М. Биховський, Л. Гейфман, О. Горбунов, Б. Гутерман, В. Кузятин, О. Мельничук, О. Усіков, І. Фрейман, В. Шарпаций та ін. Однак, названими дослідниками відображено лише окремі аспекти соціальних перетворень в українському селі, які розкрито ними в умовах формування радянської моделі розвитку сільськогосподарського виробництва.

Наявна література не дає достовірного уявлення про розвиток соціальної сфери українського села у довоєнний період, що включала комплекс економічних, правових, політичних і соціальних заходів, спрямованих на його постголодоморну відбудову та поліпшення організації життєзабезпечення сільського населення.

У зв'язку з цим, метою нашої статті є аналіз нормативної бази діяльності органів соціального забезпечення та висвітлення процесу запровадження соціального страхування сільського населення України у 30-х рр. XX ст. в умовах відновлення командно-адміністративних методів управління аграрним сектором, змін у формах власності та господарювання, а також зміни статусу українського селянства.